

Legal Evolution Through Technological Advancements in Contract Law: A Case Study of Electronic Attorney-Client Agreements

Mohammad Darvishzadeh

Former justice of the Supreme court and the head of the Iranian Law and Legal Research Institute, Tehran, Iran.
Email: darvishzadeh@illrc.ac.ir

Abstract

The rapid development of information technology and the expansion of digital communication tools particularly in the realm of e-commerce have necessitated a redefinition of traditional legal concepts. One of the most significant of these is the attorney-client agreement, which, when executed electronically, introduces novel legal and procedural dimensions. Adopting an analytical and comparative approach, this article examines the nature and legal implications of electronic attorney-client agreements, analyzing their differences from traditional contracts of the same nature.

This study explores key legal frameworks, including ecommerce regulations and consumer protection rules, while

Journal of Research and
Development in Private Law

Iranian Law and Legal Research
Institute

Vol. 2 | No. 3 | Spring and
Summer 2025
(Original Article)

www.jpl.illrc.ac.ir

DOI:
10.22034/jpl.2025.721258

addressing challenges such as the validity of electronic signatures, the seven-day withdrawal right, and the contractual liabilities of the parties . The findings indicate that, despite maintaining the traditional nature of attorney-client contracts, their electronic form imposes additional legal requirements, such as transparency obligations, pre-contractual decision-making periods, and the invalidation of unfair terms.

By analyzing a ruling from the French Supreme Court, the article underscores the necessity of legislative reform to develop a more comprehensive regulatory framework in Iran. Such reforms should align the legal system with digital advancements while ensuring the legal security of the contracting parties .

KeyWords: Electronic Attorney-Client, Agreement ECommerce Law, Law and Technology, Consumer Protection, Right of Withdrawal in Distance Contracts, Fair Contract Terms.

تحول حقوق در پرتو تحول در تکنولوژی قرارداد (موردپژوهی قرارداد الکترونیکی وکالت دادگستری)

قاضی پیشین دیوانعالی کشور و رئیس پژوهشکده حقوق و قانون ایران،
تهران، ایران

محمد درویش زاده

Email: darvishzadeh@illrc.ac.ir

دوفصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق خصوصی
پژوهشکده حقوق و قانون ایران

دوره ۲ | شماره ۲ | بهار و تابستان ۱۴۰۴
(مقاله پژوهشی)

www.jpl.illrc.ac.ir

DOI:

10.22034/jpl.2025.721258

چکیده

تحولات فناوری اطلاعات و گسترش ابزارهای ارتباطی، به ویژه در حوزه تجارت الکترونیکی، زمینه ساز بازتعریف مفاهیم سنتی حقوقی شده است. یکی از مهم ترین این مفاهیم، قراردادهای وکالت دادگستری است که با پذیرش وصف الکترونیکی، چارچوب های اجرایی و حقوقی جدیدی را تجربه می کند. این مقاله با رویکردی تحلیلی و تطبیقی، به بررسی ماهیت و آثار حقوقی قراردادهای الکترونیکی وکالت پرداخته و تفاوت های آن با قراردادهای سنتی وکالت را تحلیل می نماید. پژوهش حاضر ضمن بررسی قوانین تجارت الکترونیکی و قواعد حمایت از مصرف کننده، به چالش هایی همچون اعتبار امضای الکترونیکی، حق انصراف هفت روزه و مسئولیت های قراردادی طرفین پرداخته و تلاش می کند تا آثار این تغییرات را بر رژیم حقوقی حاکم بر قراردادهای وکالت تبیین نماید.

نتایج این پژوهش نشان می دهد که وصف الکترونیکی بودن، علاوه بر حفظ ماهیت سنتی قرارداد وکالت، موجب اعمال قواعد مضاعفی مانند الزام به شفافیت اطلاعات، مهلت تصمیم گیری پیش از عقد و بطلان شروط غیرمنصفانه بر این قراردادها می شود. ضمن تحلیل رای دیوان عالی فرانسه، مقاله حاضر پیشنهاد می دهد که قوانین موجود برای تدوین الگوهای تقنینی جامع تر در راستای سازگاری نظام حقوقی ایران با فضای دیجیتال، نیازمند اصلاح و تکمیل هستند تا ضمن انطباق با الزامات فناوری، امنیت حقوقی طرفین نیز تضمین گردد.

کلیدواژه‌ها: قرارداد الکترونیکی وکالت، قانون تجارت الکترونیکی، حقوق و فناوری، حمایت از مصرف کننده، حق انصراف، قرارداد از راه دور، شروط منصفانه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

عقد وکالت به عنوان یکی از عقود مهم و ریشه دار در نظام حقوقی ایران، جایگاهی ویژه در ساختارهای حقوقی و اجتماعی کشور داشته و دارد. پیشینه این عقد نه تنها به منابع فقهی بازمی گردد که در آن باب مستقلی به وکالت اختصاص داده شده است، بلکه در قوانین موضوعه ایران نیز از ماده ۶۵۶ تا ۶۸۳ قانون مدنی به طور مفصل به آن پرداخته شده است. با این حال، این نهاد حقوقی همانند بسیاری دیگر از مفاهیم حقوقی، به دلیل تحولات اجتماعی، اقتصادی و به ویژه پیشرفت های فناوری، دستخوش تغییر و توسعه بوده است. این تحولات منجر به ظهور شاخه های جدیدی از عقد وکالت شده که از نظر قواعد و ضوابط، ویژگی های خاص و متمایزی یافته و از ساختار سنتی آن فاصله گرفته اند.

از نظر تاریخ حقوقی در کشور ما یکی از شاخه های جدید عقد کهن وکالت، «قرارداد وکالت دادگستری» است که همزمان با شکل گیری دادگستری مدرن و نهادهای مرتبط با آن، به عنوان الگویی نوین از تنظیم روابط وکالتی ظهور پیدا کرده است. هر چند برخاستگاه اکثر این ضوابط و قواعد اختصاصی، حقوق خارجی است (رهنما، ۱۳۳۸، ۴۱) اما با گذر زمان و از طریق تطبیق با اقتضائات فرهنگی و اجتماعی کشور، کاملاً بومی شده و در قوانین مرتبط با وکالت و آیین دادرسی جایگاه مستحکمی پیدا کرده است.

درباره تاثیر فناوری بر حقوق از دهه ها قبل سخن گفته شده است. به این معنا که علوم حقوقی متأثر از فناوری اطاعات خواهند شد و لاجرم تحولاتی را پذیرا می شوند. به طوری که قواعد سنتی دادرسی را به صورت کامل دچار دگرگونی خواهند کرد. (سوادکوهی، ۱۳۸۳، ۵) در سال های اخیر، گسترش فناوری های ارتباطی و ظهور ابزارهای نوین تنظیم قرارداد، زمینه ساز تحول دیگری نیز در نهاد وکالت شده است. ورود وصف «الکترونیکی

بودن^۱ به قراردادهای وکالت دادگستری، زمینه ساز طرح پرسش های بنیادینی شده است که مستلزم تحلیل و بررسی دقیق می باشند. پرسش اساسی این است که آیا انعقاد قرارداد وکالت دادگستری به صورت الکترونیکی و از راه دور، منجر به شمول قواعد و ضوابط جدیدی می شود که فراتر از اصول و مقررات سنتی این نهاد باشد؟ به عبارت دیگر، آیا همان گونه که پیدایش قرارداد وکالت دادگستری، به عنوان شاخه ای جدید از عقد وکالت، موجب وضع قواعد خاصی برای آن شد، با ظهور قراردادهای الکترونیکی وکالت و در مسیر تکاملی «عقد وکالت» نیز مستلزم اعمال رژیم حقوقی خاصی خواهد بود؟

اگر پاسخ به این پرسش مثبت باشد، باید بررسی کرد که این تغییرات دقیقاً شامل چه مواردی است؟ آیا قواعد و ضوابط حاکم بر قراردادهای از راه دور، بر قراردادهای الکترونیکی وکالت نیز تحمیل می شود؟ و اگر چنین است، این قواعد چه تأثیری بر حقوق و تعهدات طرفین قرارداد خواهند داشت؟ این پرسش ها در فضایی مطرح می شوند که بخش عمده ای از قراردادهای وکالت دادگستری در سال های اخیر به صورت الکترونیکی منعقد می شوند و این تغییر شکل، ضرورت بازنگری در مقررات موجود و تدوین چارچوب های جدید را برجسته تر کرده است.

بر این اساس در پژوهش حاضر ابتدا به این پرسش پاسخ داده می شود که مهم ترین تفاوت ها میان «قرارداد الکترونیکی وکالت دادگستری» و «قراردادهای سنتی وکالت دادگستری» چیست؟ آیا این تفاوت ها به حدی هست که منجر به تحول حقوقی شده و آن را تحت رژیم حقوقی خاص قرار دهد؟ سپس در مرحله دوم، این پرسش مطرح می شود که وضعیت مشابه در رویه قضائی حقوق خارجی چگونه است؟ و در مرحله سوم، نیز این پرسش مطرح

۱. قرارداد الکترونیکی، قراردادی است که انعقاد آن از طریق ابزار الکترونیکی از قبیل اینترنت محقق شود. در واقع، هرگاه قرارداد به شکل سنتی منعقد شود، حتی اگر اجرای آن در فضای سایبر به وقوع بپیوندد، نباید آن را الکترونیکی دانست. (مافی و دیگران، ۱۳۸۹، ۱۴۰) البته در این گونه قراردادها چالش هایی نظیر انطباق با فقه، امکان تحقق و احراز برخی شروط عقد مانند و ... وجود دارد که در پژوهش های دیگری به آن پرداخته شده است. (طهماسبی و دیگران، ۱۴۰۳، ۲۲۹)

است تحول مذکور در حقوق داخلی مستند به کدام قوانین است و مهم ترین مصادیق این تحول کدامند؟

۱- تفاوت های کلیدی میان قرارداد الکترونیکی وکالت با قراردادهای سنتی وکالت
قراردادهای الکترونیکی وکالت با بهره گیری از وسایل ارتباط از راه دور، شکل جدیدی از انعقاد توافقات را معرفی کرده است. اما در مقابل، قراردادهای سنتی وکالت همچنان به شیوه حضوری و با استفاده از ابزارهای کاغذی منعقد می شوند. این تفاوت ها، نه تنها از لحاظ شکلی بلکه از جنبه های ماهوی نیز رژیم حقوقی متفاوتی را بر این دو نوع قرارداد تحمیل کرده است. این بخش به بررسی ابعاد این تفاوت ها پرداخته و تلاش می کند تا آثار حقوقی آن ها را تحلیل نماید.

۱-۱- تفاوت های ماهوی میان قراردادهای الکترونیکی و سنتی وکالت

الف) وسایل ارتباط از راه دور به عنوان محور قراردادهای الکترونیکی وکالت:
نخستین تفاوت بنیادین میان این دو نوع قرارداد، نحوه انعقاد آن هاست. قرارداد الکترونیکی وکالت لزوماً از طریق «وسایل ارتباط از راه دور»^۱ منعقد می شود. این وسایل شامل ابزارهایی است که امکان انعقاد قرارداد بدون حضور فیزیکی همزمان طرفین را فراهم می سازد. در مقابل، قراردادهای سنتی وکالت به شکل حضوری و فیزیکی منعقد می شوند که این امر نیازمند مراجعه طرفین به دفاتر رسمی یا وکلای دادگستری است.
بر اساس بند (ف) ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی، وسایل ارتباط از راه دور «عبارت از هر نوع وسیله ای است که بدون حضور فیزیکی همزمان تأمین کننده و مصرف کننده جهت فروش کالا و خدمات استفاده می شود». در این خصوص باید توجه شود که سه اصطلاح «تأمین کننده» و «مصرف کننده» و نیز «کالا و خدمات» در بندهای دیگر همین ماده

^۱. Means of Distance Communication

تعریف شده است. مطابق بند (س) ماده ۲ قانون تجارت الکترونیک: «مصرف کننده^۱ هر شخصی است که به منظوری جز تجارت یا شغل حرفه ای اقدام می کند.»^۲ همچنین مطابق بند (ع) همان ماده: «تامین کننده^۳ عبارت از شخصی است که بنا به اهلیت تجاری، صنفی یا حرفه ای فعالیت می کند.»^۴

با توجه به تعریف دو اصطلاح مصرف کننده و تامین کننده، مسلم است که تعریف تامین کننده قابل انطباق بر وکیل دادگستری است، زیرا وکیل دادگستری شخصی است که بنا به اهلیت حرفه ای فعالیت می کند. همچنین تعریف «مصرف کننده» نیز بر موکلانی که به وکلای دادگستری مراجعه می کنند قابل انطباق است، زیرا به طور نوعی، موکلان اشخاصی هستند که به منظوری جز تجارت یا شغل حرفه ای اقدام می کنند. به عبارت دیگر وکیل به عنوان «تامین کننده خدمات وکالتی» و موکل به عنوان «مصرف کننده» در قالب چنین قراردادهایی عمل می کنند.

ب) قراردادهای از راه دور و رژیم حقوقی خاص آن ها: تفاوت دوم به ماهیت قراردادهای از راه دور مربوط می شود. بر اساس بند (ص) ماده ۲ قانون تجارت الکترونیک، در عقد از

^۱. Consumer

^۲. باوجود نقش پررنگ مصرف کننده در اقتصاد و تأثیر حمایت از او در پویایی این بخش از جامعه، همچنین لزوم روشن شدن مفهوم آن برای اعمال قواعد حقوق مصرف، تعاریف متفاوتی از آن در دستورالعمل های اروپایی، حقوق خارجی و قوانین کشورمان ارائه شده است. حتی در فرانسه، به دلیل اختلاف نظر در رویه های قضایی و آموزه های حقوقی، مفهوم مصرف کننده همچنان مبهم بوده و برخی به نامعلوم بودن آن معتقدند. به نظر می رسد تعریفی که کمترین نقص را داشته و جامع خصوصیات باشد، چنین است: «مصرف کننده شخصی است که کالا یا خدمتی را برای استفاده شخصی و غیرتجاری خود یا دیگران تهیه کرده یا با اجازه ذی حق یا قائم مقام او استفاده می کند.» (قاسمی حامد، براری چناری، ۱۳۹۸، ۸۵)

^۳. Supplier

^۴. تامین کننده باید در راستای شغل و حرفه خود به انجام معامله اقدام کند، یعنی هدف او از انجام معامله کسب سود و امرار معاش باشد. (فیضی چکاب، اسدی، ۱۳۹۴، ۷۷)

راه دور^۱ «ایجاب و قبول راجع به کالاها و خدمات بین تأمین کننده و مصرف کننده با استفاده از وسائل ارتباط از راه دور است.»^۲ قرارداد الکترونیکی وکالت از مصادیق روشن این تعریف است، چراکه به صورت غیرحضور و از طریق ابزارهای ارتباطی منعقد می‌شود. در مقابل، قراردادهای سنتی وکالت به دلیل ماهیت حضوری خود، در این دسته بندی قرار نمی‌گیرند.

همین ویژگی موجب می‌شود که قراردادهای الکترونیکی وکالت، علاوه بر رعایت قواعد کلی حاکم بر عقد وکالت در قانون مدنی، مشمول قواعد خاص مقرر در قانون تجارت الکترونیکی نیز باشند. به عبارت دیگر، قراردادهای الکترونیکی وکالت تحت یک «رژیم حقوقی مضاعف» قرار می‌گیرند که شامل قوانین مربوط به قراردادهای سنتی و مقررات تجارت الکترونیکی می‌شود و این موضوع موجب تفاوت محوری قراردادهای الکترونیکی وکالت با قراردادهای سنتی وکالت شده است.

۲- تاثیر الکترونیکی شدن قرارداد وکالت در رای دیوان عالی کشور فرانسه:

رای شعبه دوم دیوان عالی کشور مورخ ۲۷ اکتبر ۲۰۲۲ به شماره فرجام خواهی ۲۱-۷۳۹/۱۰ با شناسه رأی در اتحادیه اروپا (C201111:2022:CCASS:FR) مرتبط به موضوع این تحقیق است. این رای در خصوص دعوی خانمی است که وکیلش را عزل کرده است و مبالغ حق الوکاله (۳۵۰۰ یورو) را مطالبه می‌کند اما وکیل با استناد به شرط مندرج در

^۱. Distance Contract

^۲. در قوانین نمونه و کنوانسیون ارتباطات الکترونیکی درباره «قرارداد از راه دور» تعریفی ارائه شده است. اما در بند «ص» ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی تعریف کلی از آن ارائه شده است. در این تعریف خصیصه ای از اینگونه قراردادها ذکر نشده که بتوان تعریف را تنها در قراردادهای الکترونیکی، یعنی قراردادهایی که فناوری نوین در آن نقش دارند، محدود کرد. چراکه وسایل ارتباطی سنتی مانند تلفن و فکس نیز که برای انعقاد قرارداد در فضای سنتی به کار می‌روند، از جمله ابزارهای ارتباطی از راه دور هستند. لذا بهتر بود در این ماده خصیصه ای ذکر می‌شد تا دلالتی آشکار بر قراردادهای الکترونیکی می‌کرد، مانند ابزارهای نوین ارتباطی، اینترنت، تبادل الکترونیکی داده‌ها، پست الکترونیکی و امثال اینها. (حبیب زاده، ۱۳۹۰، ۲۳۹)

قرارداد حق الوکاله از استرداد آن خودداری می کند، زیرا مطابق این شرط در صورت عزل وکیل تمام مبلغ پرداختی مقطوع و استرداد ناپذیر اعلام شده و به عنوان جبران خسارت ناشی از عزل برداشت می شود. مرجع تجدیدنظر، شرط جبران خسارت در صورت عزل را غیر منصفانه دانسته و قرارداد وکالت را مشمول قواعد حمایت از حقوق مصرف کننده دانسته و ارزیابی این شرط قرارداد وکالت را از حیث غیر منصفانه بودن ضروری دانسته است. این دادگاه استدلال کرده که موکل فردی غیر حرفه ای و مصرف کننده است لذا مشمول قواعد حمایت از مصرف کننده است. دیوان عالی کشور نیز همین استدلال را تایید می کند که «اثر این شرط برهم زدن چشمگیر توازن میان حقوق و تعهدات طرف های قرارداد به زیان مصرف کننده است؛ زیرا، از یک سو، وکیل تمام یا تقریباً تمام حق الوکاله مقطوع را دریافت خواهد کرد، در حالی که وکیل تنها دو مورد از شش تعهد خود را-که در برابر حق الوکاله مقطوع و معین بر عهده گرفته، انجام داده است و نیز مبلغی که برای جبران خسارت در صورت انصراف موکل پیش بینی شده است با کارهای انجام شده از سوی وکیل تناسبی ندارد؛ از سوی دیگر، هیچ شرطی برای جبران خسارت در صورت انصراف وکیل اگر وکیل استعفا بدهد-به سود موکل مقرر نشده است.»

اگرچه در این رأی به طور صریح به ویژگی الکترونیکی بودن قرارداد وکالت اشاره ای نشده است، اما از جهات مختلف می توان مفاد این رأی را با موضوع تحقیق حاضر مرتبط دانست:

نخست، آنکه این رأی، قرارداد وکالت را در زمره قراردادهایی قرار داده است که مشمول قواعد حمایت از حقوق مصرف کننده هستند. این امر نشان دهنده رویکردی حمایتی است که مصرف کنندگان خدمات، به ویژه موکلان، را به عنوان طرف ضعیف قرارداد تلقی کرده و به منظور ایجاد تعادل در روابط قراردادی، ابزارهای حمایتی قانونی برای آنان پیش بینی می کند.

دوم، آنکه رأی مذکور به وضوح ماهیت رابطه میان وکیل و موکل را به عنوان رابطه ای میان فرد حرفه ای و فرد غیر حرفه ای معرفی کرده است. این تفکیک، مبنای اصلی بسیاری از قواعد حمایتی در قراردادهای الکترونیکی وکالت را تشکیل می دهد، زیرا وکیل به عنوان شخصی که در یک حوزه تخصصی فعالیت دارد، از دانش و مهارت بالاتری نسبت به موکل برخوردار است و همین تفاوت در سطح دانش، ضرورت مداخله قانون گذار را برای حمایت از طرف ضعیف تر ایجاب می کند.

سوم، این رأی با تأکید بر تعریف نقش وکیل به عنوان تأمین کننده خدمات وکالتی و موکل به عنوان مصرف کننده این خدمات، بر تطابق این رابطه با تعاریف مندرج در قانون تجارت الکترونیکی صحه گذاشته است. بر این اساس، وکیل به عنوان ارائه دهنده خدمات حرفه ای و موکل به عنوان دریافت کننده این خدمات، تحت حمایت مقررات تجارت الکترونیکی قرار می گیرند. این تأکید، نه تنها زمینه اعمال قواعد خاص مربوط به قراردادهای الکترونیکی را فراهم می سازد، بلکه زمینه ای برای انطباق بیشتر رویه های داخلی با اصول بین المللی را نیز ایجاد می کند.

چهارم، آنکه رأی مذکور بر شمول احکام قانون تجارت الکترونیک بر قراردادهای الکترونیکی وکالت مشروط به تطبیق تعاریف مصرف کننده و تأمین کننده تأکید کرده است. این شرط، نیازمند بررسی دقیق ویژگی های طرفین قرارداد و انطباق آن ها با مفاهیم تعریف شده در قانون است، به گونه ای که هرگونه ابهام در این زمینه می تواند آثار حقوقی متفاوتی به دنبال داشته باشد.

در همین راستا، بند (ن) ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی ایران، مفهوم «معقول بودن» و «سنجش عقلانی»^۱ را تعریف کرده است. مطابق این بند، معقول بودن «با توجه به اوضاع و احوال مبادله «داده پیام» از جمله: طبیعت مبادله، مهارت و موقعیت طرفین، حجم

^۱. Reasonableness Test

مبادلات طرفین در موارد مشابه، در دسترس بودن گزینه های پیشنهادی و رد آن گزینه ها از جانب هر یک از طرفین، هزینه گزینه های پیشنهادی، عرف و روشهای معمول و مورد استفاده در این نوع مبادلات، ارزیابی می شود». این تعریف نشان می دهد که در قراردادهای الکترونیکی وکالت، عدم برخورداری موکلان از مهارت های تخصصی حقوقی، می تواند بر نحوه تفسیر قرارداد و شمول قواعد حمایتی تأثیرگذار باشد.

به عبارت دیگر، استفاده از فناوری در تنظیم قراردادها، موجب تغییر موقعیت طرفین می شود. در این رابطه، وکیل به عنوان تأمین کننده خدمات حقوقی حرفه ای و موکل به عنوان مصرف کننده خدمات، در جایگاه هایی نابرابر قرار می گیرند. این نابرابری، قانون گذار را بر آن داشته تا تدابیری خاص برای حمایت از طرف ضعیف تر در نظر بگیرد و از اعمال شروط ناعادلانه یا تفسیرهای یک جانبه جلوگیری کند. این تدابیر، ضمن تضمین امنیت حقوقی طرفین، زمینه ای برای توسعه رویه های منصفانه تر در انعقاد و اجرای قراردادهای الکترونیکی فراهم می آورد.

آنچه اهمیت توجه به مقررات قانون تجارت الکترونیکی ایران را در این خصوص دوچندان می سازد، انطباق گسترده این قانون با قانون نمونه آنسیترال کمیسیون تجاری ملل متحد است. این انطباق، زمینه ساز هماهنگی بیشتر با رویه های بین المللی شده و به تفسیر یکپارچه قوانین در سطح جهانی کمک می کند. از این رو، قراردادهای الکترونیکی وکالت، ضمن حفظ پیوند با قواعد داخلی، می توانند از حمایت های بین المللی نیز بهره مند شوند. این پیوند، نیازمند تحلیل دقیق و مستمر تطبیقی است تا قابلیت اجرای مقررات داخلی در سطح جهانی تقویت شده و امنیت حقوقی لازم برای طرفین قرارداد فراهم آید.

۳- مصادیق ضوابط و قواعد ناشی از الکترونیکی بودن در قرارداد الکترونیکی وکالت در نظم کنونی ایران:

اکنون این سوال مطرح است که مهم ترین قواعد و ضوابطی که به دلیل وصف الکترونیکی بودن قرارداد وکالت بر آن بار می شود، کدام موارد است؟

در نظام حقوقی ایران، پس از الکترونیکی شدن قرارداد وکالت و با فرض عدم تنظیم قرارداد به شیوه سنتی، ضوابطی بر قرارداد الکترونیکی وکالت بار می‌شود. مهم ترین این ضوابط در ۹ بند به شرح زیر است.

۱-۳- قواعد راجع به تفسیر قانون و قرارداد الکترونیکی: این موضوع در مواد ۱۳ و ۴ قانون تجارت الکترونیکی ذکر شده است. مهم ترین نکته در این خصوص این است که در تفسیر قانون باید به «خصوصیت بین المللی بودن و ضرورت توسعه هماهنگی بین کشورها در کاربرد آن و رعایت لزوم حسن نیت» توجه ویژه ای شود. همچنین، در مواقعی که قانون ساکت باشد یا دچار ابهام گردد، باید بر اساس سایر قوانین موضوعه و با رعایت چارچوب قانون تجارت الکترونیکی، قضاوت و تصمیم گیری صورت گیرد.

۲-۳- اعتبار و اثبات پذیری قرارداد الکترونیکی: ویژگی دیگر الکترونیکی بودن قراردادهای وکالت، اعتبار قراردادهای خصوصی و اعتبار داده پیام^۲ و امضای الکترونیکی^۳

^۱ در ماده ۳ قانون تجارت الکترونیک نخستین بار به وضع قاعده تفسیری اقدام شده است. اگرچه این ماده عین بند «۱» ماده ۷ کنوانسیون فروش بین المللی کالای سازمان ملل متحد است. و از این جهت که از قواعد حقوقی داخلی و تفسیر قانون داخلی عدول کرده، مورد انتقاد قرار گرفته است. (پورسید، ۱۳۸۶، ۵۳)

^۲ مطابق بند الف ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی، «داده پیام هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری یا فناوری های جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می شود.» از داده پیام به عنوان قالب دلیل الکترونیکی نیز یاد می شود (شهبازی نیا، عبدالحی، ۱۳۸۹، ۱۹۵). باتوجه به تعریف ارائه شده، نه تنها تمام ابزارهای موجود از قبیل تلگرام، تلکس، ابزارهای دیجیتال، مغناطیسی، نوری و الکترومغناطیسی، بلکه سایر ابزارهای ناشی از فناوری که در آینده به وجود می آید نیز می توانند منشا ایجاد دلیل الکترونیکی باشند (میرشکار، علانی، ۱۳۹۹، ۹۶).

^۳ مطابق بند «ی» ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی، «امضای الکترونیکی عبارت از هر نوع علامت منضم شده یا به نحو منطقی متصل شده به «داده پیام» است که برای شناسائی امضاء کننده «داده پیام» مورد استفاده قرار می گیرد» البته به دلیل عدم وجود زیرساخت های مناسب برای تخصیص و به کارگیری این ابزار سودمند در معاملات، تنها در موارد بسیار نادر از آن در میان تعاملین استفاده می شود. از این رو، در نظام حقوقی ایران، ابزار متداول به کارگرفته شده در انجام معاملات رسمی یا فرایند ثبت الکترونیکی اسناد، اثر انگشت است که به عنوان یک روش بیومتریک ساده شناخته می شود. (صادقی، ناصری، ۱۳۹۹، ۱۹۱)

جهت مطالعه در خصوص اعتبار امضاء الکترونیکی رجوع کنید به «فیضی چکاب، غلام نبی؛ (۱۳۸۹) اعتبار حقوقی دلیل و امضای الکترونیکی (مرور اجمالی برخی منابع ملی و بین المللی)، فصلنامه پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۳۰»

است. این ویژگی‌ها در مواد ۶ و ۷ به بعد قانون تجارت الکترونیکی آمده است. در حالی که اعتبار قراردادهای سنتی وکالت به دلیل آن که به صورت قراردادهای عادی و با روش‌های غیر ایمن و از طریق واسطه‌های ناپایدار و غیرمطمئن منعقد می‌شود، از چنین اعتباری برخوردار نیست. اثر دیگری که قواعد مرتبط با مبادله داده پیام و انتساب داده‌ها دارند، مربوط به توانایی اثبات زمان و مکان ارسال و دریافت داده پیام است. مطابق با مواد ۱۷ به بعد قانون تجارت الکترونیکی، این قابلیت فراهم شده است که زمان ارسال، مکان ارسال و دریافت داده پیام به سادگی قابل اثبات باشد.

۳-۳- ضرورت ایجاد فرصت مناسب تصمیم‌گیری قبل از امضای قرارداد

الکترونیکی: یکی دیگر از آثار الکترونیکی بودن قرارداد وکالت، مطابق ماده ۳۳ قانون تجارت الکترونیکی، ارائه اطلاعات موثر جهت ایجاد فرصت مناسب برای تصمیم‌گیری قبل از عقد برای مصرف‌کننده (موکل) است که به عنوان تکلیفی بر عهده تأمین‌کننده (وکلا) گذاشته شده است. این تکلیف ایجاب می‌کند که وکلا قرارداد الکترونیکی وکالت را پیش از امضای موکل به وی ارسال کرده و زمانی مناسب برای تصمیم‌گیری موکل به عنوان مصرف‌کننده فراهم کنند. البته گفته شده که به دلیل سکوت قانون مدنی، قانون تجارت الکترونیکی و قانون حمایت از مصرف‌کنندگان، نمی‌توان عدم ارائه اطلاعات را دارای ضمانت اجرای قراردادی، مانند حق فسخ برای مصرف‌کننده، تلقی کرد. (السان، ۱۳۹۱، ۱۵۰) اما برای پاسخ به این دیدگاه می‌توان اشاره کرد که در ماده ۴۶ این قانون تصریح شده است که «هرگونه استفاده از شروط قراردادی خلاف مقررات این فصل و از جمله مواد ۳۶ تا ۴۵ و نیز استفاده از شروط غیرمنصفانه به ضرر مصرف‌کننده مؤثر نمی‌باشد». بر این اساس، هرگونه شرطی که این تکلیف وکلا را نقض کند، به طور صریح باطل و بی اثر خواهد بود و از نظر قانونی نمی‌توان آن را به عنوان شرایط معتبر و قابل اجرا در نظر گرفت.

۴-۳- حق انصراف ۷ روزه در قراردادهای الکترونیکی: مهم ترین تفاوت در قرارداد الکترونیکی وکالت، تکلیف مقرر در ماده ۳۷ قانون تجارت الکترونیکی است. طبق این ماده، در هر معامله از راه دور، مصرف کننده باید حداقل هفت روز کاری برای انصراف از قرارداد (حق انصراف) بدون تحمل جریمه یا ارائه دلیل داشته باشد. تنها هزینه تحمیلی بر مصرف کننده، هزینه بازپس فرستادن کالا خواهد بود. این حکم اختصاص به قراردادهایی که موضوع آن ها کالا است ندارد و شامل خدماتی همچون خدمات وکالتی نیز می شود. زیرا در متن ماده ۴۶ به صراحت آمده است که «در هر معامله از راه دور»، این حق انصراف برقرار است. از آنجا که قرارداد الکترونیکی وکالت نیز از جمله معاملات از راه دور محسوب می شود، حق انصراف ۷ روزه در این نوع قراردادها نیز برقرار است.

اهمیت حق انصراف ۷ روزه در معاملات از راه دور آن است که می توان از حکم این ماده به عنوان «خيار هفت روزه در قراردادهای از راه دور» نام برد.^۱ زیرا حق انصرافی که در این ماده پیش بینی شده است، مشابه خيار مجلس (ماده ۳۹۷ قانون مدنی) یا خيار حيوان (ماده ۳۹۸ قانون مدنی) است که مقید به زمان مشخصی در قانون است و تنها مربوط به قراردادهایی است که به صورت معامله از راه دور منعقد می شوند. ممکن است تصور شود که پذیرش مهلت هفت روزه حق انصراف از قرارداد الکترونیکی وکالت باعث شود که ارائه وکالت نامه الکترونیکی در محاکم قضائی منوط به انقضای هفت روز از تاریخ انعقاد قرارداد باشد و این امر ممکن است سردرگمی و اختلاف نظرهای متعدد را ایجاد کند. همچنین، ممکن است تصور شود که موکلان پس از جلسه دادگاه و در مدت ۷ روز می توانند نسبت به اعمال حق انصراف از قراردادهای الکترونیکی وکالت اقدام کنند که این نیز می تواند موجب برهم خوردن نظم و روابط حقوقی میان وکلا و موکلان شود.

^۱ درباره وجود خیار در قراردادهای الکترونیکی تردیدی وجود ندارد و برخی خیارات دیگر مانند خيار تبعض صفقه و خيار شرکت

نیز در چنین قراردادهایی جریان دارد. (باقری اصل، ۱۳۹۰، ۳۱۹)

اما با اندکی تأمل می‌توان نتیجه گرفت که هیچ مشکلی از ناحیه خیار ۷ روزه (حق انصراف از قرارداد الکترونیکی) پدید نخواهد آمد. زیرا همان طور که تصرف در مبیع در زمان خیار مجاز است و وجود خیار مانع تصرف مالک در زمان خیار نمی‌شود، همچنین همان طور که اعمال خیار پس از تصرفات مالکانه نیز معتبر است، در قرارداد الکترونیکی وکالت نیز با فرض اعمال حق انصراف ۷ روزه، تکلیفی متوجه دادگاه‌ها نخواهد بود و رابطه میان وکیل و موکل بر اساس قواعد پیش بینی شده در خصوص مسئولیت‌های هر یک از متعهدین در زمان خیار تعریف می‌شود. به عبارت دیگر، فلسفه پیش بینی حق انصراف هفت روزه در قراردادهای الکترونیکی ناشی از ویژگی‌های خاص این نوع قراردادهاست. زیرا این قراردادها با استفاده از وسایل ارتباط از راه دور منعقد می‌شوند و از جمله معاملات از راه دور به شمار می‌روند. به همین دلیل، در ماده ۳۸ قانون تجارت الکترونیکی ترتیبات دقیقی برای محاسبه آغاز مهلت حق انصراف ۷ روزه تعریف شده است. از جمله در بند (ج) این ماده آمده است که «به محض استفاده مصرف کننده از حق انصراف، تأمین کننده مکلف است بدون مطالبه هیچ گونه وجهی، عین مبلغ دریافتی را در اسرع وقت به مصرف کننده مسترد نماید.» نکته مهم در ارتباط با حق انصراف ۷ روزه در قراردادهای از راه دور این است که در بند (د) ماده ۳۸ تصریح شده است که «حق انصراف مصرف کننده در مواردی که شرایط خاصی بر نوع کالا و خدمات حاکم است، اجرا نخواهد شد. موارد آن به موجب آیین نامه ای است که در ماده ۷۹ این قانون خواهد آمد.»

در آیین نامه اجرایی ماده ۷۹ قانون تجارت الکترونیکی، وظیفه اجرایی نمودن نظام ملی طبقه بندی و شناسه کالا و خدمات و تهیه آیین نامه اجرایی آن به کارگروهی مرکب از وزرای بازرگانی، امور اقتصادی، جهاد کشاورزی، صنایع و معادن، رئیس سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و رئیس کل بانک مرکزی ایران محول شده است. این کارگروه مسئول ایجاد چارچوب‌های لازم برای پیاده سازی این نظام است تا امکان نظارت و مدیریت بهینه بر

کالاها و خدمات الکترونیکی فراهم شود. همچنین در آیین نامه اجرایی مواد ۳۸ و ۴۲ قانون تجارت الکترونیکی که در جلسه دهم آذرماه ۸۳ هیئت وزیران به تصویب رسیده است، به طور مشخص مواردی که مصرف کننده به علت شرایط خاص کالا و خدمات فاقد حق انصراف می باشد، بیان شده است. به منظور پرهیز از اطاله کلام، از ذکر جزئیات این موارد خودداری می شود و به این نکته اکتفا می شود که در هیچ یک از بندهای (الف) تا (و) ماده یک این آیین نامه، خدمات وکالتی استثنا نشده است. علاوه بر این، در ماده ۲ این آیین نامه، برخی از خدمات از شمول قواعد حمایت از مصرف کننده استثنا شده اند که عبارتند از خدمات سرمایه گذاری، خدمات بیمه ای و خدمات مؤسسات مالی و اعتباری. در این ماده نیز خدمات وکالتی از این استثناها مستثنی نشده است. بنابراین، خدمات وکالتی به عنوان یکی از خدماتی که مشمول حق انصراف هفت روزه موکلان به عنوان مصرف کننده و افراد غیرحرفه ای در این قانون پیش بینی شده است، قرار دارد. تا زمانی که خدمات مزبور به موجب آیین نامه فوق از شمول حق انصراف قراردادهای الکترونیکی استثنا نشوند، نمی توان حکم ماده ۳۷ را نسبت به قراردادهای الکترونیکی وکالت نادیده گرفت.

۵-۳- شمول ماده ۴۶ مبنی بر بطلان شروط غیرمنصفانه و یا شروط مخالف با قانون: ماده ۴۶ قانون تجارت الکترونیکی مقرر می دارد که: «شروط قراردادی خلاف مقررات این فصل [مواد ۳۳ تا ۴۹] و همچنین اعمال شروط غیرمنصفانه به ضرر مصرف کننده مؤثر نیست.» بر اساس حکم این ماده، دو دسته از شروط به عنوان شروط غیرمعتبر شناخته شده اند: یکی شروط مخالف مقررات مذکور در مواد ۳۳ تا ۴۹ و دیگری شروط غیرمنصفانه ای^۱ که موجب ضرر به مصرف کننده گردد. این ویژگی از آثار الکترونیکی شدن قرارداد

^۱. شرط غیرمنصفانه که در این ماده حکم به عدم اثرگذاری آن شده است، نه تنها در این قانون بلکه در سایر قوانین و مقررات نظام حقوقی ما تعریف نشده و ملاکی برای شناخت آن ارائه نشده است (ابهری، خاریکی، ۱۳۹۹، ۹) و علی رغم اینکه مباحث مربوط به شرط از مهم ترین مباحث فقه مدنی است، در کلام فقها و در منابع فقهی نیز سخنی از آن به میان نیامده است. (قبولی درافشان

وکالت است که به شیوه از راه دور منعقد شده است. در این گونه قراردادهای، در صورتی که شرایط قرارداد به طور غیرمنصفانه ای به ضرر مصرف کننده تنظیم شوند یا خلاف قوانین مشخص شده در قانون تجارت الکترونیکی باشند، آن شروط به هیچ عنوان قابل اعمال نبوده و از نظر حقوقی بی اثر خواهند بود. این امر موجب حمایت از مصرف کنندگان در قراردادهای الکترونیکی و به ویژه در قراردادهای وکالت الکترونیکی می شود، زیرا در چنین قراردادهایی ممکن است طرفین از موقعیت خود سوءاستفاده کنند یا شرایطی غیرمنصفانه بر مصرف کننده تحمیل نمایند.

۳-۶- شمول ماده ۴۸ مبنی بر حق اعتراض سازمان های حمایت از مصرف کننده:
مطابق ماده ۴۸ قانون تجارت الکترونیکی، «سازمان های قانونی و مدنی حمایت از حقوق مصرف کننده می توانند به عنوان شاکی اقامه دعوا نمایند؛ ترتیب آن به موجب آیین نامه خواهد بود که به پیشنهاد وزارت بازرگانی و تصویب هیئت وزیران می باشد». آیین نامه موضوع این ماده نیز در تاریخ ۲ مرداد ۸۴ به تصویب هیئت وزیران رسیده است. در ماده ۱ این آیین نامه، سازمان های قانونی و مدنی حمایت از مصرف کننده تعریف شده اند و در ماده ۲ این آیین نامه اجازه داده شده که این سازمان ها به ترتیب مقرر در این ماده «مبادرت به طرح شکایت و طرح دعوا در مراجع قضایی» نمایند. همچنین، در ماده ۳ این آیین نامه آمده است که «نحوه طرح دعوا و شکایت توسط سازمان های مزبور در مراجع ذیربط قانونی

و دیگران، ۱۳۹۷، ۲۶) اما، با توجه به مقررات و اصول بین المللی، شرط غیرمنصفانه شرطی است که باید از یک سو، موجب نابرابری عمده و فاحشی گردد و از سوی دیگر، مورد مذاکره-ی مستقل و جداگانه قرار نگرفته باشد. (ابهری، خاریکی، ۱۳۹۹، ۹)
در تعریف دیگر چنین آمده است که شرط غیرمنصفانه، شرطی است که اگرچه طبق قواعد عمومی قراردادها و اصل آزادی قراردادی نسبت به متعهد الزام آور است، اما به دلیل اینکه این شرط محصول اراده واقعی وی نبوده و طرف مقابل با سوءاستفاده از موقعیت برتر خود آن را تحمیل کرده است، الزام آور بودن آن نسبت به طرف ضعیف تر، خلاف انصاف است. به عبارت دیگر، مقصود از شرط غیرمنصفانه، شرطی است که به واسطه موقعیت ضعیف تر یکی از طرفین، برخلاف خواست وی بر او تحمیل می شود و برای طرف قوی تر امتیازی ویژه به همراه دارد که تعادل عوضین قرارداد را به هم می زند. (عادل، شمس الهی، ۱۳۹۷، ۲۰۷)

حسب مورد مطابق تشریفات آیین رسیدگی مراجع مربوط خواهد بود». بر این اساس، امکان مداخله سازمان های قانونی و مدنی فعال در زمینه حمایت از حقوق مصرف کننده در رابطه با قراردادهای الکترونیکی وکالت از این طریق شناسایی شده است. این امر موجب تقویت حمایت از حقوق مصرف کنندگان در قراردادهای الکترونیکی وکالت می شود، زیرا سازمان های مربوطه می توانند در صورت مشاهده نقض حقوق مصرف کننده، وارد عمل شده و از طریق مراجع قضایی اعتراض خود را مطرح کنند.

۷-۳- عدم شمول احکام راجع به قراردادهای الکترونیکی نسبت به بخش های سنتی قرارداد وکالت: نکته مهمی که در ارتباط با قراردادهای الکترونیکی وکالت قابل توجه است، حکم ماده ۴۷ قانون تجارت الکترونیکی است. در این ماده آمده است: «در معاملات از راه دور، آن بخش از موضوع معامله که به روشی غیر از وسایل ارتباط از راه دور انجام می شود، مشمول مقررات این قانون نخواهد بود». بر این اساس، نتیجه گرفته می شود که اگر قرارداد وکالت دادگستری جزئاً یا کلاً به روشی غیر از «وسایل ارتباط از راه دور» انجام شود، مشمول مقررات قانون تجارت الکترونیک نخواهد بود. به عبارت دیگر، بخش هایی از قرارداد وکالت که به صورت سنتی و به دور از فناوری های الکترونیکی انجام شوند، از شمول قوانین و مقررات قراردادهای الکترونیکی خارج خواهند بود.

۸-۳- تحمیل شرایط غیرعادلانه و قواعد حمایتی خاص: بر اساس ماده ۸ قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان، اعمال شروط ناعادلانه از سوی عرضه کنندگان کالا و خدمات که منجر به کاهش کیفیت، افزایش قیمت، یا تحمیل محدودیت های غیرموجه بر مصرف کننده شود، جرم انگاری شده است. این ماده که در راستای حمایت از حقوق مصرف کنندگان و جلوگیری از سوءاستفاده عرضه کنندگان تدوین شده است، قابلیت تعمیم به قراردادهای خدمات حقوقی، از جمله قراردادهای الکترونیکی وکالت، را نیز دارد. زیرا اولاً مطابق ماده ۴۵ قانون تجارت الکترونیک " اجرای حقوق مصرف کننده به موجب

این قانون نباید بر اساس سایر قوانین که حمایت ضعیف تری میکنند متوقف شود " ثانيا مطابق ماده ۴۸ این قانون " سازمان های قانونی و مدنی حمایت از حقوق مصرف کننده میتوانند به عنوان شاکی اقامه دعوا نمایند" و ثالثا مطابق ماده ۴۹ همان قانون " حقوق مصرف کننده در زمان استفاده از پرداخت الکترونیکی به موجب قوانین ومقرراتی است که توسط مراجع ذیربط تصویب شده یا خواهد شد " لذا مصادیق حمایت از حقوق مصرف کننده میتواند محدود به این موارد نباشد. رابعا ماهیت تخصصی خدمات وکالتی و عدم توازن دانش حقوقی میان طرفین قرارداد، می تواند زمینه ساز وضع مقررات حمایتی مضاعف برای حمایت از موکلان به عنوان مصرف کنندگان خدمات حقوقی باشد.

بر این اساس در قراردادهای الکترونیکی وکالت، شرایط غیرعادلانه می تواند به اشکال مختلفی بروز کند. یکی از مصادیق رایج، درج شرط الزام آور برای پرداخت کامل حق الوکاله در صورت انصراف موکل، بدون در نظر گرفتن میزان خدمات ارائه شده توسط وکیل است. چنین شروطی نه تنها با اصول عدالت قراردادی در تعارض هستند، بلکه همانطور که در بندهای قبل گفته شد، با توجه به ماده ۴۶ قانون تجارت الکترونیکی، فاقد اثر حقوقی تلقی خواهد بود. در عین حال، ماده ۸ قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان پا را فراتر نهاده و اعمال چنین شروطی را جرم انگاری کرده است که می تواند به تحمیل مجازات های کیفری بر وکلا یا مؤسسات حقوقی متخلف منجر شود. این تاکید در ضمانت اجرا (مدنی و کیفری) نشان دهنده اهمیت حفظ موازنه در قراردادهای خدماتی و ضرورت اعمال نظارت های دقیق تر است.

البته قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان تنها به جرم انگاری شروط ناعادلانه بسنده نکرده و نهادهایی را در مواد بعدی برای اجرای سیاست ها و برنامه های حمایت از حقوق مصرف کنندگان، پیش بینی کرده است. با این حال، نبود آیین نامه های اجرایی خاص برای قراردادهای وکالت الکترونیکی، زمینه ساز بروز ابهامات حقوقی در تعریف و تشخیص

مصادیق شروط غیرمنصفانه شده است. برای مثال، شرطی که پرداخت کامل حق الوکاله را حتی در صورت قصور یا کوتاهی وکیل الزام آور می سازد، ممکن است توسط برخی وکلا به عنوان عرف حرفه ای توجیه شود، در حالی که این شرط بر اساس اصول عدالت قراردادی و مقررات حمایتی، به وضوح ناعادلانه است.

۹-۳- سایر قواعد راجع به قرارداد الکترونیکی: ناگفته پیداست که کلیه مقررات پیش بینی شده در خصوص قواعد تبلیغاتی که در مواد ۵۱ تا ۵۷ قانون تجارت الکترونیک آمده است، بر قراردادهای الکترونیکی وکالت نیز حاکم است. علاوه بر این، تمامی مقررات مربوط به جرائم و مجازات های قانون تجارت الکترونیک، از جمله کلاهبرداری کامپیوتری (ماده ۶۷)، جعل کامپیوتری (ماده ۶۸) و نقض مواد ۳۳، ۳۴ و ۳۷ (ماده ۶۹) نیز بر قراردادهای الکترونیکی وکالت قابل تطبیق است. بنابراین، قواعد و مقررات قانون تجارت الکترونیک در زمینه تبلیغات، جرائم و مجازات ها برای این نوع قراردادها به همان اندازه که برای سایر قراردادهای الکترونیکی لازم الاجرا است، معتبر بوده و باید رعایت شوند.

نتیجه

عقد وکالت از جمله قراردادهای کهن در سنت حقوقی ایران است. این قرارداد در فرایند تکاملی خود شاخه های نوپیدایی یافته است که ابتدا قرارداد وکالت دادگستری و اکنون قرارداد الکترونیکی وکالت از جمله این شاخه های جدید است. در این پژوهش نشان داده شد که قراردادهای الکترونیکی وکالت، به عنوان یکی از مظاهر تحولات حقوقی ناشی از پیشرفت فناوری اطلاعات، با چالش ها و الزامات جدیدی مواجه شده اند که نیاز به بازنگری در قوانین و مقررات سنتی دارد. بررسی ویژگی های این قراردادها نشان می دهد که آن ها علاوه بر حفظ ماهیت سنتی خود، تحت رژیم حقوقی مضاعفی قرار می گیرند که ترکیبی از قواعد عمومی وکالت و مقررات خاص قانون تجارت الکترونیکی است. این وضعیت، ضرورت تطبیق بیشتر با استانداردهای بین المللی و بررسی تطبیقی با رویه های حقوقی پیشرفته را به ویژه در حوزه حمایت از مصرف کنندگان، آشکار می سازد. این پژوهش، ضمن تحلیل ابعاد حقوقی قراردادهای الکترونیکی وکالت، با تحلیل رای دیوان عالی فرانسه، به این نتیجه رسید که افزوده شدن وصف الکترونیکی بودن به قراردادهای وکالت به دلیل دو مشخصه اصلی، یعنی استفاده از «وسایل ارتباط از راه دور» و نیز شمول آن در قالب «قرارداد از راه دور»، باعث شده است که حداقل ۹ قاعده و ضابطه ناظر به قراردادهای از راه دور نیز بر قراردادهای الکترونیکی وکالت تحمیل شود. اهم این موارد عبارتند از: احکام مقرر در مواد ۳ (قواعد تفسیر)، ۳۳ (مهلت متناسب تصمیم گیری قبل از عقد)، ۳۷ (حق انصراف ۷ روزه)، ۴۶ (بطلان شرط غیرمنصفانه)، ۴۸ (مداخله سازمان های حامی حقوق مصرف کننده)، ۶۰، ۶۱ و ۶۹ (موارد جرم انگاری) قانون تجارت الکترونیکی.

در نهایت، پیشنهادهای این پژوهش به منظور بهبود نظام حقوقی ایران در زمینه قراردادهای الکترونیکی وکالت، شامل بازنگری در قوانین و مقررات موجود، طراحی سامانه

های امن برای انعقاد این قراردادها، تدوین آیین نامه های اجرایی و ایجاد نهادهای نظارتی برای ارزیابی و کنترل عملکرد وکلا در ارائه خدمات الکترونیکی است. این اقدامات می توانند علاوه بر تقویت امنیت حقوقی طرفین، به توسعه عدالت الکترونیکی و همگام سازی با تحولات جهانی کمک کنند.

فهرست منابع

الف- منابع فارسی

قوانین و مقررات

۱. آیین نامه اجرایی ماده (۴۸) قانون تجارت الکترونیکی
۲. قانون تجارت الکترونیکی
۳. قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان
۴. قانون مدنی

کتاب ها

۵. ابهری، حمید؛ فلاح خاریکی، مهدی (۱۳۹۹). شروط غیرمنصفانه در قراردادهای تجاری الکترونیکی در حقوق ایران و اروپا. پژوهشنامه حقوق تطبیقی، دوره ۴، شماره ۱
۶. السان، مصطفی (۱۳۹۱)، حقوق تجارت الکترونیکی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، تهران، چاپ اول
۷. باقری اصل، حیدر (۱۳۹۰)، بررسی تحلیلی احکام اختصاصی فسخ قانونی عقد بیع، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، چاپ اول
۸. پورسید، بهزاد (۱۳۸۶). قانون تجارت الکترونیک و نوآوری های آن. مجله حقوقی دادگستری، شماره ۵۹
۹. حبیب زاده، طاهر (۱۳۹۰)، حقوق فناوری اطلاعات مقدمه ای بر حقوق تجارت الکترونیک (مطالعه تطبیقی)، جلد اول، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، تهران، چاپ اول
۱۰. رهنما، ش.م (۱۳۳۸)، تاریخ وکالت دادگستری در جهان، ماهنامه کانون وکلا، شماره ۶۶

مقالات

۱۱. سوادکوهی، سام (۱۳۸۳) دادرسی دعاوی مدنی، کیفری و اداری مرتبط با بستر مبادلات الکترونیکی، نشریه دادرسی، سازمان قضایی نیروهای مسلح، شماره ۴۶
۱۲. شهبازی نیا، مرتضی؛ عبدالحی، محبوبه (۱۳۸۹) دلیل الکترونیک در نظام ادله اثبات دعوا. مطالعات حقوق خصوصی، دوره ۴۰، شماره ۴

۱۳. صادقی، محسن؛ ناصر، مهدی (۱۳۹۹) خطرات حقوقی امضای الکترونیکی و الزامات قانونی پیشگیری از آنها: مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و آمریکا. پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۹۶
۱۴. طهماسبی، جواد؛ تقی زاده، ابراهیم؛ مافی، همایون (۱۴۰۳) واکاوی سامانه هوشمند انعقاد قرارداد الکترونیکی در حقوق ایران و قواعد اتحادیه اروپا. فصلنامه علمی مطالعات فقه اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲
۱۵. عادل، مرتضی؛ شمس الهی، محسن (۱۳۹۷) شروط غیرمنصفانه در قراردادهای مصرف کننده. پژوهش حقوق خصوصی، شماره ۲۵
۱۶. فیضی چکاب، غلام نبی؛ اسدی، تقی (۱۳۹۴) مفهوم حقوقی مصرفکننده و تأمین کننده کالا و خدمات در حقوق ایران و مقررات اروپایی. دوفصلنامه علمی دانش حقوق مدنی، روزه ۴، شماره ۱
۱۷. فیضی چکاب، غلام نبی (۱۳۸۹) اعتبار حقوقی دلیل و امضای الکترونیکی (مرور اجمالی برخی منابع ملی و بین المللی)، فصلنامه پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۳۰
۱۸. قاسمی حامد، عباس؛ براری چناری، یوسف (۱۳۹۸) مطالعه تفصیلی مفهوم مصرف کننده در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی دستورالعملهای اروپایی و حقوق فرانسه و انگلستان. دوفصلنامه علمی دانش حقوق مدنی، دوره ۸، شماره ۲
۱۹. قبولی درافشان، سید محمد صادق؛ احمدزاده باز، سید عبدالمطلب؛ رضایی دوانی، مجید (۱۳۹۷) مفهوم و جایگاه شروط غیرمنصفانه در حقوق اروپا و حقوق موضوعه ایران: با رویکردی به عدل و انصاف در فقه امامیه. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، دوره ۵، شماره ۳
۲۰. مافی، همایون؛ محمدی، سام؛ کاویار، حسین (۱۳۸۹) مفهوم قرارداد تجاری الکترونیکی و ارتباط آن با قرارداد بین المللی. پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۱، شماره ۲
۲۱. میرشکاری، عباس؛ علائی، صابر (۱۴۰۰) ماهیت اثباتی داده پیام های الکترونیکی به عنوان ادله اثبات دعوا. فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۹۶